

Kahire 1407/1987 s. 259-262; Rahmetullah el-Hindî, *İzhârü'l-hak* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sek-kâ), Kahire 1406/1986, I, 243; M. L'Abbé Hemmer, *Histoire de l'église*, Paris 1891, s. 202; C. J. Hefele, *Histoire des conciles*, Paris 1907, I, 416-422, 445-448, 450-453, 477-479; Abdülâhâd Dâvûd, *İncil ve Salib*, İstanbul 1329, s. 20-25; *The Oecumenical Documents of the Faith* (ed. T. H. Bindley – F. W. Green), London 1950, s. 15-27; B. Lonergan, *The Way to Nicea: The Dialectical Development of Trinitarian Theology* (trc. C. O'Donovan), London 1976, s. 18-27, 38-39; J. N. D. Kelly, *Early Christian Doctrines*, London 1977, s. 115-123, 138-139, 141-142; H. M. Gwatkin, *The Arian Controversy*, London 1979, s. 7-9, 29-40; R. Williams, *Arius: Heresy and Tradition*, London 1987, s. 95-98; F. Dvornik, *Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a* (trc. Mehmet Aydın), Ankara 1990, s. 5-10; Bilal Baş, *Bir Hristiyan Mezhebi Olarak Arıyüşçülük* (yüksek lisans tezi, 1999), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 46-56; I. Ortiz de Urbina, "Nicea I, Council of", *New Catholic Encyclopedia*, X, 432-434; P. J. Hamell, "Monarchianism", a.e., IX, 1019-1020; P. W. Harkins, "Lucian of Antioch, St.", a.e., VIII, 1057-1058.

MUSTAFA SİNANOĞLU

İZUTSU, Toshihiko (1914-1993)

İslâm düşüncesi
ve Kur'an semantiği üzerine
yaptığı çalışmalarla tanınan
Japon şarkiyatçısı.

4 Mayıs 1914'te Tokyo'da doğdu. Dil bilimi alanındaki lisans ve lisans üstü öğrenimini Keio Üniversitesi'nde tamamladı. Bir süre Yunanca ve Latince felsefe metinleriyle dil bilimi okuttu. O sıralarda Japonya'da bulunan Mûsâ Cârullah Bigi ile tanışarak onun vasıtasıyla İslâm dinine ve kültürüne ilgi duymaya başladı; kendisinden Sıbeveyhi'nin *el-Kitâb*'ı ile Müslim'in *el-Câmi'u's-şâhîh*'ini okudu. Fransızca, Almanca, İtalyanca, İspanyolca, Farsça, Türkçe, Sanskritçe, eski ve yeni Çince öğrendi. 1951'de başladığı ilk Japonca Kur'an çevirisini 1958'de bitirdi. Lübnan'da altı ay, Mısır'da bir yıl kalarak İbrâhim Medkûr, Ahmed Fuâd el-Ehvânî ve Kâmil Hüseyin gibi ilim adamlarıyla tanıştı. Kahire'de Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye'ye üye oldu.

1961'de Kanada'ya giden ve orada on sekiz yıl kalan İzutsu, McGill Üniversitesi İslâm Araştırmaları Enstitüsü'nde Ebû'l-Hasan el-Eş'arî, İbn Sînâ, Gazzâlî, Şehâbeddin es-Sühreverdî el-Maktûl ve Muh-yiddin İbnü'l-Arabî gibi âlim ve düşünürlerle ilgili dersler verdi. 1969'da, görev yaptığı İslâm Araştırmaları Enstitüsü'nün Tahran kolunun kurucuları arasında

yer aldı. Her yıl orada ve Tahran'daki Felsefe Cemiyeti'nde içlerinde William C. Chittick, Nasrullah Pürcevâdî, Gulâm Mirza A'vânî gibi seçkin isimlerin bulunduğu öğrenci topluluklarına İbnü'l-Arabî'nin *Fuşûşü'l-hikem*'i üzerine ders okuttu.

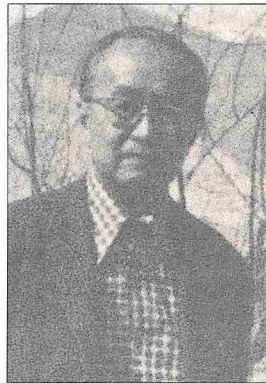
1979'da ülkesine dönerek Tokyo'ya yerleşti. Hayatının bundan sonraki kısmını büyük ölçüde telif çalışmalarıyla geçirdi ve İslâm felsefesi, tasavvuf ve irfanî düşünce, özellikle Kur'an semantiği üzerine çeşitli eserler yayımladı. İzutsu milletlerarası ilim câmiasında haklı bir ün kazandı. Kanada Felsefe ve Bilim Araştırmaları Derneği (Montreal), Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye (Kahire), Milletlerarası Felsefe Kurumu (Paris), Ortaçağ Felsefesi Derneği (Luvin) gibi kurumlara üye oldu ve İran'da kendisine fahri doktor unvanı verildi. 7 Ocak 1993'te öldü.

İzutsu'nun en çok ilgi duyduğu semantik yöntemi, dille dünya görüşünün karşılıklı olarak birbirini belirlediği düşüncesine dayanır. Bu yöneme göre bir dünya görüşü, kendine özgü kelime ve kavramlarıyla dil içerisinde belli bir alan kaplar. Buna "kavram alanı" veya "anlam alanı" denir. Bu alanda kelimeler birbiriyle son derece girift bir hiyerarşik düzen kurar. Hiyerarşinin tepesinde kelimelerin arasındaki ilişki yönünden anlamlarını tesbit eden "anahtar kelime", daha üstte de yakın alanları birleştirerek bir dünya görüşü meydana getiren "odak kelime" bulunur. Sınırlı sayıdaki odak kelimelerin üzerinde ise bütün anlam alanlarını belirleyen ve her kelimenin yeni bir içerik kazanmasını sağlayan "en yüksek odak kelime" yer alır. Bu semantik yapı, yeni bir dünya görüşü oluşurken dile yeni kelimelerin kazandırılmasından ziyade kullanımdaki kelimelere en yüksek odak kelimeyle ilgili yeni anlamların yüklenmesi suretiyle gerçekleşir. Böylece yeni dünya görüşü, mevcut her kelimenin esas mânasına yeni iliş-

kiler ağından doğan izâfî mânalar yükler. Meselâ din, kitap, yevm (gün), saat, melek, takvâ, şükür, dua, küfür, cehâlet kelimelerinin Kur'an öncesi anlamlarıyla Kur'an'da kazandıkları mânalar arasındaki farklılıklar böyle bir sürecin sonucudur. Kelimelerin bu şekildeki anlam gelişmesini açıklamak için eş zamanlı (synchronic) ve art zamanlı (diacronic) analiz yöntemini kullanan İzutsu, temel İslâmî kavramları tek tek incelemek suretiyle Kur'an'ın meydana getirdiği semantik değişimi dihayetle ortaya koymuştur. Onun *God and Man in the Koran* ve *Ethico-Religious Concepts in the Qur'an* adlı eserleri bu yöntemin en başarılı ürünlerindendir.

İzutsu, İslâm felsefesini "üst felsefe" kavramıyla ifade ettiği bir yapısal çerçeve içinde inceler. Bu çerçeve, her felsefe okulunun ürettiği veya geliştirdiği temel kavramlardan ve bunların semantik tahlilinden meydana gelir. Bu yöntemi daha da ileri götüren İzutsu İslâm'dan Taoizm'e, Budizm'den Vedantizm'e kadar Doğu'daki bütün din ve felsefeleri bir üst felsefede birleştirmeye çalışmıştır. Onun İslâm dini ve düşüncesiyle ilgili eserleri genellikle şarkiyatçı modelinin dışında kalır. Bu eserlerin ana hedefi, ele alınan sistemin iç dinamiğini ortaya koymak olduğu için sistemin dayandığı metafizik çerçeve ve lengüistik yapı diğer unsurların önüne geçer. İzutsu'ya göre karşılaştırmalı felsefe çalışmaları ancak böyle bir çerçevede anlamlı hale gelebilir.

Eserleri. 1. *Arabica shisôshi* ([Arap düşünce tarihi], Tokyo 1941). Daha sonra yazar tarafından gözden geçirilerek *Islamic shisôshi* başlığıyla yeniden yayımlanmıştır (Tokyo 1975). 2. *Mahomet* (Tokyo 1952). 3. *God and Man in the Koran* (Tokyo 1964, 1980). İzutsu, Kur'an üzerinde en önemli çalışmalarından biri olan bu eserinde semantik yöntemini kullanarak Kur'an'ın diliyle ortaya koyduğu dünya görüşü arasındaki ilişkiyi incelemiştir (T trc. Süleyman Ateş, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, Ankara 1975). 4. *The Concept of Belief in Islamic Theology: A Semantic Analysis of 'Iman' and 'Islam'* (Tokyo 1965, 1980). Eserde aynı yöntemle, iman ve küfür kavramlarının Hz. Peygamber'den sonraki dönemlerde geçirdiği anlam gelişmesi ele alınmıştır (T trc. Selâhattin Ayaz, *İslâm Düşüncesinde İman Kavramı*, İstanbul 1984). 5. *Ethico-Religious Concepts in the Qur'an* (Montreal 1966). Müellif, yine semantik yöntemi kullanarak Kur'an'ın başlıca dinî ve ahlâ-

Toshihiko
Izutsu

kı kavramları arasındaki yapısal ilişkiyi ortaya koymaktadır (T trc. Selâhattin Ayaz, *Kur'an'da Dini ve Ahlâki Kavramlar*, İstanbul 1984). 6. *A Comparative Study of the Key Philosophical Concepts in Sufism and Taoism: Ibn Arabi, Lao Tzu, Chuang Tzu* (Tokyo 1966, 1967). Bu kitapta, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin özellikle *Fuṣūṣu'l-ḥikem*'inin muhtevası incelenerek savunduğu fikirlerle Taoist filozofların düşünceleri arasında karşılaştırma yapılmaktadır (T trc. Ahmet Yüksel Özemre, *İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar Kavramlar*, İstanbul 1998). 7. *The Concept and Reality of Existence* (Tokyo 1971). İslâm düşüncesinde varlık-mâhiyet probleminin ele alındığı eserde İbn Sînâ, Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve Molla Sadrâ'nın temsil ettiği varlıkçı metafizikle Şehâbeddin Sühreverdî el-Maktûl'un mâhiyetçi metafiziğinin karşılaştırmalı incelemesi yapılmıştır (T trc. İbrahim Kalın, *İslâm'da Varlık Düşüncesi*, İstanbul 1995). 8. *Islam seitan* ([İslâm'ın doğuşu], Kyoto 1979). Kitabın ilk bölümü yazarın *Mahomet* başlıklı çalışmasının yeni bir edisyonundan ibarettir; ikinci bölüm ise *God and Man in the Koran* adlı eserine dayanır. 9. *Islam tetsugaku no genzô* ([İslâm felsefesinin kökleri], Tokyo 1980). İbnü'l-Arabî'nin düşüncesine giriş mahiyetinde olup *The Concept and Reality of Existence*'in vahdet-i vücûda ilgili bölümünün Japonca versiyonudur. 10. *Islam bunka* ([İslâm kültürü], Tokyo 1981). Yazarın 1981'de İslâm kültürünün temel yapısı üzerine verdiği üç konferansın metinlerinden oluşmaktadır. 11. *Koran o yamu* ([Kur'an'ı okumak], Tokyo 1983). Kur'an üzerine hermenötik (tefsirî) bir incelemedir. 12. *Imi no fukami-e* ([Anlamanın derinliğine doğru], Tokyo 1985). Değişik konulara dair sekiz denemeden oluşan eserin iki denemesi İslâm'la ilgilidir. Bunların ilki Şiflik'te şehid kavramını, ikincisi de Aynü'l-kudât el-Hemedânî'nin felsefesiyle sınırlı olarak süfilikte felsefî dil konusunu ele almaktadır.

İzutsu'nun diğer eserleri de şunlardır: *Shinpi-tetsugaku* ([Mistisizm felsefesi], Kyoto 1949, 1978); *Roshiateki ningen* ([Rus insanı], Tokyo 1953, 1978); *Language and Magic Studies in the Magical Function of Speech* (Tokyo 1956); *The Interior and Exterior in Zen Buddhism* (Dallas 1975, 1984); *Towards a Philosophy of Zen* (Tahran 1977); *The Theory of Beauty in the Classical Aesthetics of Japan* (Boston 1981); *Ishiki to honshitsu* ([Bilinç ve mâhiyet], Tokyo 1983); *Eichi*

no daiza ([bu isim İbnü'l-Arabî'nin *Fuṣūṣu'l-ḥikem*'inin Japonca karşılığıdır], Tokyo 1986); *Celestial Journey: Far Eastern Ways of Thinking Comparative Studies in Buddhist, Taoist, Confucian Philosophy* (Ashland 1988, 1994, 1995).

Bunların dışında Molla Sadrâ, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Hâdî-i Sebzavârî gibi düşünürlerden çeviriler yapan İzutsu bazı İslâmî eserlerin neşrini de gerçekleştirmiştir. Çeşitli dergilerde yayımlanan makalelerinin bir kısmı ölümünden sonra bir araya getirilerek *Creation and Timeless Order of Things: Essays in Islamic Mystical Philosophy* başlığı altında William C. Chittick'in önsözüyle birlikte neşredilmiştir (Ashland 1994).

BİBLİYOGRAFYA :

Mustafa Armağan, *Gelenek ve Modern Arasında*, İstanbul 1995, s. 185-199; M. Takeshita, "Japanese Works of Toshihiko Izutsu with Special Reference to Reading the Koran", *Annals of Japan Association for Middle East Studies*, sy. 2, Tokyo 1987, s. 491-502; Mehdi Muhakkak, "İzûtsû hem ref left", *Tahkîkât-ı İslâmî*, VII/1, Tahran 1371 hş., s. 155-164; Nasrullah Pürcevdî, "Âharîn-i Didâr bâ Profesör İzûtsû", *Neşri Dâniş*, XIII/2, Tahran 1371 hş., s. 2-8.

İBRAHİM KALIN

İZVORNİK

Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nde
tarihi bir kasaba olan
Zvornik'in Osmanlı dönemindeki adı.

Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin kuzey-doğusunda, bugünkü Sırbistan ile Bosna-Hersek sınırında Drina nehrinin sol tarafında yer alır. Nehrin öbür tarafında Sırbistan sınırları içinde bulunan kasabaya ise Bosna'daki Zvornik'le karışmaması için Mali Zvornik adı verilmektedir. Kasabanın merkez olduğu idarî bölgedeki altmış yedi yerleşim biriminde savaş öncesinde (1991) 81.295 kişi yaşamakta olup nüfusun yaklaşık % 60'ını Boşnak, % 38'ini Sırp'lar teşkil etmekteydi. Günümüzde Bosna-Hersek'in Sırp bölgesinde (Republika Srpska) kalan kasaba merkezinin nüfusu ise 1991'de 14.584 iken savaş yüzünden müslümanlar ve Hırvatlar burasını tamamen terketmişlerdir. 2000 yılında ferdî olarak geri dönenler varsa da sayıları azdır.

Çok eski bir geçmişi olan yerleşim biriminin bilinen ilk sakinlerinin Kelt asıllı olduğu belirtilir. Daha sonra bölge Roma hâkimiyetine girmiştir. Kaynaklarda Zvornik adına ilk defa 1412'de rastlanır. Bü-tün Ortaçağ kaynaklarında bu adla zikre-

dilen kasabanın taşra kesimi Sub Suonich olarak kaydedilmektedir. 1415-1432 yılları arasında Dubrovnikliler'in nüfuzu altına giren İzvornik'te bu dönemden itibaren gümüş ticareti yaygınlaşmış ve bu ticaret Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Osmanlılar burayı 1460'ta fethettiler, idarî ve askerî açıdan iyi konumda bulunduğundan bir kaza merkezi yaptılar. Bosna, Sırbistan ve Macaristan yollarının kesiştiği bir coğrafi özelliğe sahip olan İzvornik, 1480'de aynı adlı sancağın merkezi oldu. Bu dönemde İzvornik'te 550 civarında askerden oluşan bir Osmanlı birliği bulunmaktaydı. Ancak XVI. yüzyılın ortalarına doğru şehrin önemi azalınca asker sayısı da giderek düştü (50 asker) ve güvenlik daha çok mahallî timar sahiplerinin sorumluluğuna bırakıldı. Tuz ve gümüş madenleri bakımından zengin olan İzvornik sancağı 1580 yılından lağvedildiği 1833'e kadar Bosna vilâyetine bağlı idi.

Eğitim, kültür ve mimari açılardan yığın bir İslâmlaşma hareketine sahne olan İzvornik özellikle 1460-1600 yılları arasında süratle gelişti. 1476'da doksan civarında hâneden oluşan sivil nüfus (yaklaşık 500 kişi) XVI. yüzyılda giderek artış göstermiş ve 1512'de 130, 1533'te 150, 1548'de 460 hâneye yükselmiştir. Özellikle 1533'ten 1548'e kadar on beş yıllık süre zarfında toplam nüfusun 700 dolayından 2300 civarına ulaşması, kasabanın ticarî öneminden ve buraya yönelik göçlerden kaynaklanmış olmalıdır. Ancak bu durum asrın sonuna doğru sarsılmış ve 1600'de nüfus 200 hâneye (1000 kişi) düşmüştür. 1476'da çoğunluğu teşkil eden Hristiyanlar 1600'lere gelindiğinde neredeyse önemsiz hale gelmişlerdir. Nüfus azalmasının pek çok sebebi bulunmakla birlikte başlıcaları, gelişmekte olan Gračanica ve Tuzla ile Srem ve Slavonya'da yeni fethe edilen yerlere olan göçlerdir. 1593'te başlayan uzun savaş dönemi de nüfusun azalmasında rol oynamıştır.

İzvornik'in nüfusuyla ilgili 1548'den sonraki kayıtlara göre mevcut 432 müslüman hâne terzi, ayakkabıcı, sarac, ekmeççi / demirci / kasap / sebzeciler (dördü beraber), mutfaklar ve marangozlardan oluşan meslek gruplarına ayrılmıştır. 1625 tarihli bir Venedik raporu, İzvornik'te sancak beyi ve kadı ile 600 hâneden bulunduğu kaydetmiştir. Bu kayıt, 1664'te İzvornik'e gelen Evliya Çelebi'nin verdiği hâne sayısına (938) yakındır. Bundan hareketle şehirde XVII. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren yeniden nüfus artı-